

**Mr.sc. Elharun Selimović**

## **PSIHOLOŠKI PRISTUP KOMPULZIVNOM (PRISILNOM) KOCKANJU**

### **Uvod**

#### **Čovjek biće potreba**

Postoji veliki broj psiholoških teorija ličnosti koje nastoje da objasne ovjeka i njegovo ponašanje. Murray-eva teorija ličnosti bazira se na pretpostavci da se ljudi međusobno razlikuju s obzirom na potrebe koje imaju i njihov intenzitet. Prema njegovu mišljenju proučavanje strukture potreba pojedinca ujedno nam omogućava upoznavanje ličnosti pojedinca i predviđanje njegova ponašanja, na čemu možemo temeljiti kontrolu ponašanja.

Sukladno definiciji ovjeka kao biopsihosocijalnog bića te potrebe mogu biti upravljene zadovoljenju njegove fizičke ravnoteže, ali se javljaju i u sferi psihološke i u sferi socijalnog. Pored osnovnih primarnih potreba kao što su potrebe za preživljavanjem, kao i potreba za produženjem vrste, postoje i druge tzv. sekundarne potrebe koje su prema Maslowu: potreba za sigurnošću, potreba za ljubavlju i pripadanjem, potreba za ugledom, samopouzdanjem i poštovanjem drugih ljudi. Na samom vrhu su potrebe za samoaktualizacijom. Važno je naglasiti da se svaka viša potreba može pojaviti tek ako je u prethodnoj nižoj grupi potreba barem donekle udovoljeno.

Pored Maslowa, teorija izbora W. Glassera (2000) govori o četiri osnovne psihološke potrebe: potreba za ljubavlju, potreba za moći (kompetencija), potreba za zabavom i potreba za slobodom. Zadovoljenje potreba pojedinca sastavni je dio pojma dobrobiti, kvalitete života koji definiramo kao stanje na koje ljudi evaluiraju svoj život (Diener, 2001) kroz područja bitna za uvijekovano funkcioniranje (zadovoljstvo životom, bogatstvo pozitivnih emocija, zadovoljstvo radom, obitelji, zdravljem).

Moderni ovjek nastoji intenzivno iskoristiti svoje slobodno vrijeme odaju i se zabavama različitih formi. Tu su i potrebe za ugodnim aktivnostima kojim bi se razbudio, zabavio, popravio svoje raspoloženje i kvalitetu života, ispunio dosadnu prazninu svakog dana. Takva ugodna najčešće se pojavljuje u igrama, hobijima, sportu. Ono što je sadržano u životu - za neke ljude su elementi izazova, elementi ispunjenja, bijeg od stvarnosti, elementi uzbuđenja, kao i dimenzija optimalnog iskustva. Mihaly Csikszentmihaly razvio je teoriju optimalnog iskustva koja se temelji na pojmu *očaravajuće obuzetosti*. Očaravajuća obuzetost je stanje potpune uronjenosti u određenu aktivnost, uz potpuno zanemarivanje svega drugoga i ušivanje u onome što radimo. Dofijvljaj očaravajuće obuzetosti nastaje kad zahvaljujući svojim sposobnostima, znanjima i vještinama vladamo situacijom u kojoj smo prema vlastitom izboru i s određenim ciljem. Tako na primjer, alpinist opisuje kako se osjeća penjući se na planinu: Tajna penjanja na stijenu je penjanje. Do ete do vrha stijene sretni što je gotovo, ali zapravo biste htjeli da to zauvijek traje. Opravdanje penjanja je penjanje. U tim aktivnostima ne osvajate ništa osim svrhe

u sebi. To je komunikacija sa samim sobom. To je osjećaj postizanja kontrole u teškim situacijama. U potrebi za igrom i zabavom, vrlo često uočavamo i određeni bijeg od stvarnosti, traženje smirenja, spašavanje od odgovornosti. Veliki broj pisaca pisali su o tome kao metafori bijega od stvarnosti. Savršeno jasan i logički ustrojen svijet –aha suprotstavljen je nesavršenoj zbrci realnog i kaotičnog svijeta.

Psiholozi smatraju da npr. ljude s ranjivom i osjetljivom psihičkom organizacijom privlači i više nego druge. On zahtijeva potpunu posvećenost psihičkoj energije te može postati izvorom ovisnosti.

## Igre na sreću

Među u raznim vidovima igranja, posebno mjesto zauzimaju **igre na sreću**, koje za razliku od ostalih hobija i razonoda podliježu i zakonskim odredbama, te su predmet moralnih razmatranja i osuda.

Za razliku od ostalih igara koje se temelje na smisljenoj strategiji, gdje igra dokazuje svoje fizičke ili mentalne vještine, bit hazardne igre je da se njezin tok odvija u znaku nepredvidljivosti, igre na rizik ili sreću. Kroz stoljeća vodile su se žive rasprave između teologa i unutar pravne struke zbog dozvole igranja na sreću u radi njihove povezanosti sa slučajnosti. Mnogi su izazivali svoju sreću, igrajući i na dobit, a pri tome su se jako zaduflivali i gubili. Termin za rizik je fortuna, sreća. Za neke teologe sreća je izraz Božje volje. Za neke teologe sreća –to je srećeno zahvaljujući i ošrećivo nerazumno je i strogo zabranjeno. Bilo sa stajališta teologije ili građanskog prava ne postoji jedinstven stav oko načina pravnog pravljanja kockanja, osim –to se svi slažu da je za moralnu osudu.

Poznat je *Rhineov pokus s kockom*. C.C. Jung je tu čudnu prirodu uvijek nazvao psihoid ili nesvjesne slučajne ideje. Taj je pokus želio dokazati da su nedostatak interesa i dosada negativan faktor za postizanje dobitka, dok je oduševljenje, pozitivno i –ekivanje, nada i vjera u izvanosjetilno pridonosilo da je broj pogodaka rastao.

Sve nervozniji, otuđeni, usamljeniji život gradova favorizira u ekstremnim oblicima zabave i uzbuđenja. Dosada se javlja kao bolest onih kojima je duša prazna, a inteligencija bez mašte. Ono –to je bila potreba za igrom i izopava se u strast, opsesiju. Danas možemo govoriti o itavoj industriji igara na sreću. Država želi puniti državne proračune, a prva djelatnost iz koje se crpi novac je kockanje.

Kocka je igra koja se preobrađava u strast, koja se preobrađava u socijalnu izopaćenost.

## Patološko kockanje

Većina osoba s patološkim kockanjem tvrdi da traži otključavanje (uzbuđeno, euforično stanje) čak i puno više od novca (zarade). To su oni kockari koji ovise o adrenalinu i uzbuđenju i

razlikuju se od vikend igrara koji uz pivo kod kuće ili u omiljenom kafiću prate svoje omiljene momčadi, igraju i povremeno iz zabave.

Kockari imaju sklonost riskiranju (tko riskira i profitira). Ta sklonost riskiranju sadrži orijentaciju prema raznolikosti i uzbuđenjima.

Poznati psiholog Hans Eysenck kaže da introverti imaju prirodno visoku razinu moždanog uzbuđenja. To znači da njima ne treba puno izvanjskih podražaja kako bi postigli svoju optimalnu razinu uzbuđenja, pa im zbog toga više odgovaraju aktivnosti koje mogu obavljati sami i na miru. Ekstraverti s druge strane imaju ovisniju i više grafičnu retikularnu formaciju. Zbog toga uzbuđenje mora biti jače da bi se kroz nju probilo do moždane kore.

Prema C. Jungu ekstraverti pokazuju sljedeće osobine: sklonost zabavi, društvu, bezbrižni, pretežno optimistični, relativno neosjetljivi na kritiku i neuspjehe, vole promjene i brzo djelovanje, slabije kontroliraju svoje emocije, te općenito naginju impulzivnosti.

Patološki kockari potpuno su eksternalizirani, okrenuti prema vanjskom svijetu, više usmjereni prema svojoj socijalnoj i fizikalnoj sredini nego prema svom unutarnjem svijetu. Pravo Ja izgubljeno je i krije se iza maske lažnog Ja.

Psiholozi su se složili da organizmi imaju svoju optimalnu razinu uzbuđenosti, ali se još nisu složili oko pitanja, da li ljudi tu razinu postižu i održavaju svjesno ili je to nesvjesni proces.

Marvin Zuckerman (1979) istraživao je pojmove privlačnosti rizika i opasnosti te je određivanje zadovoljstva odredio kao osobinu ličnosti. Osobe koje su visoko na ljestvici traženja uzbuđenja više koriste stimulativna sredstva poput alkohola, ali isto tako više koriste i lijekove za smirenje.

Potraga za užitkom i uzbuđenjima postaje sve više izvor normalnih želja kod ljudi, s ciljem obogaćivanja životom ugodnim iskustvima. Jasno je da su recesija i nezaposlenost još više rasplamsale kockarske strasti. Svi uživaju u nezapamćenju trčanja za srećom. Rađaju se nerealne želje da se preko noći postane bogat i time se oslobode svojih financijskih briga. Kockar nije osoba koja samo povremeno kupuje lutriju, lota ili sportsku prognozu, njemu kockanje postane osnovna životna preokupacija, zbog čega on pokazuje smetnje funkcioniranja u svakodnevnom životu. Gubimo najvažniju kontrolu nad slobodom određenja sadržaja svijesti, jer nam se javljaju nametajuće misli, prisile, kompulzije.

Kada govorimo o kompulzivnom ponašanju treba napomenuti i vrlo često ritualno ponašanje kod kockara ponavljanje ili poduzimanje određenih postupaka u želji da se postigne određeni ishod. Na primjer, ako smo u nekom danu bili posebno uspješni za kartaškim stolom, mogli biste osjetiti jak poriv da ponovite svoje postupke iz tog dana kako bi imali ponovno isti uspjeh. Možda je u pitanju nošenje određenog predmeta za sreću, sjedenje na omiljenom mjestu. Ubrzo takvo ponašanje može postati temeljna rutina i opsesija. Ljudi s tim poremećajem moraju se držati rituala i nisu sposobni izaći iz rutine. Svjesni su da se ponašaju na određeno, ali ako ih nešto spriječi u izvođenju rituala, neće biti tako uspješni zato što se brinu da neće imati sreće. Ti rituali daju osjećaj kontrole u situacijama gdje je kontrola važna. Vjera da rituali djeluju jest vjera u nadnaravno. Zanimljivo je da oni zbiljama smanjuju kod pojedinca stres zbog nesigurnosti, jer stvaraju osjećaj kontrole ili barem uvjerenje da imamo kontrolu čak i kada je nemamo. Bespomoćnost je psihološki daleko pogubnija. Zato kockari uvijek računaju na faktor sreće, na

predosje aj (*feeling*) i li nu hrabrost (samopouzdanje) i veliki optimizam koji ih navodi na kla enje ili kocku. Ta snafna vjera u dobitak kao da tjera razum da potraffi putove, sredstva i metode koji e ga dovesti do uspjeha. I kada dobiju neka sredstva, ne znaju stati. Ne znaju sami sebi re i: "Ok, sad sam zadovoljan." Kockar sadomazohisti ki pomi e granicu, i iz gotovo neobja-njivog razloga, kao da fleli izgubiti novac koji je dobio, kocka dok ne po ne gubiti. Igra se ne rukovodi pravilom, da treba ulagati samo onoliko koliko ste spremni izgubiti. Nakon gubitka, razvija strategiju šsamo da se vratim u igru" posu uje novac, kladi se posu enim novcem i opet ne uspijeva povratiti izgubljeni novac. Kola koja krenu niz brdo, nije lako zaustaviti.

Stara portugalska poslovice kafe: "Bolje je izgubiti negoli nastaviti gubiti. Ako si polovinu izgubio i prestao igrati, onda si dosta dobio."

Iz tih razloga, moflemo govoriti i o estim poreme ajima li nosti koje susre emo kod kockara, kao -to su poreme aj li nosti sadomazohisti kog tipa, opsesivno-kompulzivnog poreme aja, kao I antisocijalni poreme aj li nosti. Kockanje se klasificira u grupu poreme aja u kontroli impulsa. Kockari su osobe koje su sklone rizi nim pona-anjima i iracionalnim vjerovanjima.

Kockanje je i bolest slobode izbora. Ovisnost je nesloboda. Nemo i gubitak kontrole nad porivom, kao i simptomi apstinencije znaci su ozbiljne ovisnosti o kockanju. Ovisnik ōmoraō kockati, jer je izgubio kontrolu i vidi sebe u ulozi bespomo ne firtve. Zato ga u terapiji flavimo u initi aktivnim subjektom u procesu izlje enja, kao i njegove obitelji.

Kockari mogu biti osobe u kojima ōzjapi pukotina u du-iō uslijed emocionalnog ili nekog drugog zlostavljanja, osobe sa PTSD ili nekim drugim traumama ō osobe pod stresom i neurotskom organizacijom li nosti.

Poznato je da traumati ni doga aji svladavaju uredne ljudske prilagodbe na flivot (osje aj kontrole, uklju enosti i smisla). Traumati ni doga aji proizvode duboke i trajne promjene fiziolo-ke pobu enosti, emocija, spoznaja I pam enja. Osoba se mofle zate i u stalnom stanju ugroflenosti (navale adrenalina, stanju budnosti i razdrafljivosti, a da i ne zna za-to.) Jezgra traumatske neuroze je fizioneuroza, hiperpobu enost. Na-e znanje o transgeneracijskom prijenosu traume, odgo enim reakcijama I svim mehanizmima rizika za razvoj psihopatologije sugeriraju o popularnosti hazardnih igara. Kompulzivno kockanje sve vi-e li i na krutu igru igranu iz traume, koja se opsesivno i kompulzivno ponavlja. Kockanje ak i kada nije opasno, u sebi sadrffi ne-to neodoljivo nagonsko, tvrdoglavo, uzbu uju e. Freud je te ponavljaju e intruzije nazvao *prisilom ponavljanja*. Tako kockar zadovoljstvo izvla i iz uzbu enja koje mu donosi napetost ho e li dobiti ili izgubiti. Stalne nade da e jednom dobiti tako veliki iznos da ne e morati raditi su iluzije. Dobitak je u pravilu izazov/uzbu enje da se igra ponovno, po etak u novi ulog. Ne postoje premali dobitci. Treba po-tovati svoj novac.

Me utim, kao -to smo ve rekli i gubitak je izazov ō nastavak kockanja da bi se vratio dug. Kockanje je recidiviraju a bolest.

Kada smo govorili o doffivljenoj traumi treba re i da ona ima svoj emocionalni i spoznajni oblik, -to tako er mofle biti pokreta prisile ponavljanja, suflavanja svijesti, osiroma-enje flivota. "Ako ovjek misli pobje i od sje enja, tuga mu se popne na le a i putuje s njim."

Kod kockara možemo se susresti i sa naglašenom grandomanijom. Za kockara postoji samo sve ili ni-ta. Grandoman teži velikom doživljaju, velikom zgoditku koji je mu promijeniti flivot. Promjena raspoloženja i uzbuđenja priskrbuju trenutak u kojemu savladavamo svoje otuđenje, zaneseni smo, ushićeni, ujedinjeni smo sa sobom entuzijastički i mani no raspoloženi, u potrazi za nadilaženjem, nadmašuju. Treba reći da je svaka ovisnost izjalovljena duhovnost i duhovni problem.

Međutim, igra i zaboravljaju da kladionica nije humanitarna ustanova koja je osnovana da bi dijelila novac. Njezin cilj je profit. Kladionice zarađuju od pohlepe tisuće i tisuće igra a koji bi za minimalni ulog htjeli zaraditi velike novce. Mnogi igraju, jedan dobiva. Ta obuzetost konzumerističkom psihologijom da se sreća i smisao flivota mogu kupiti novcem i cijena je utopističke ideje lako ostvarive sreće.

Trka za novcem, kupovina sreće, ljubavi i oprosta novcem bere svoj danak. Perzijska poslovice kaže: "Autoritet muškarca je u novcu."

Znanost se želi distancirati od duhovnosti. Ona puno ne progovara o vrijednostima, drži se svojih metoda. Pokušava na primjer ljude klasificirati na osnovu tjelesne građe, na osnovu svojih potreba, na osnovu temperamenta itd. Tako je poznata Sheldonova konstitucionalna teorija ličnosti koja je imala za cilj znanstveno utemeljeno dovesti u vezu različite tipove tjelesnih konstitucija i obilježja ličnosti pojedinaca. **Sheldon** je nadalje pokušao pronaći vezu između tjelesne građe i osobina temperamenta. Tako smatra da je najvažnija veza između mezomorfije (atletska konstitucija) i somatotonije (osobe sklone fizičkim aktivnostima, pothvatima i preuzimanju rizika, agresivni, bezosjećajni, bućni i hrabri). Također smatra da postoji povezanost između endomorfije (pikantna konstitucija) i viscerotonog temperamenta (osobe teže vlastitoj ugodu, nezainteresirani u javu, imaju potrebu za privrženosti, spore su, tolerantne, lako uspostavljaju kontakt s drugim ljudima).

Jedan drugi psihijatar **Kretschmer** prvi je pokušao naći vezu između tjelesne konstitucije i određenih psihičkih bolesti.

Prema Kretschmerovoj tipologiji ciklotimičari kod kojih je uočeno nagle promjene raspoloženja, sklonost hedonizmu i potrebu za jakim emocijama najčešće postaju patološki kockari, upotrebljavaju stimulirajuće tvari, imaju burne ljubavi i traže aktivnosti s visokim rizikom. Kod ciklotimičara čest je i alkoholizam i ovisnost o drogama.

Treba reći, da u bolesnom društvu i nesretan je pojedinac. Vrlo često se iza pretjerane konzumacije alkohola ili kockarske ovisnosti skrivaju i problemi globalnog društva.

Bez obzira na ranije rečeno, da osobe sklone ućicima i hedonizmu najviše biraju rizici na ponajmanje, uključujući i patološko kockanje, smatram da ovisnici sve više predstavljaju tamnu stranu društva ljudi na margini. Zato. Ako se ljudi sve više otuđuju, sve više tjeraju ka uspjehu i materijalnom bogatstvu, ako nam je sve emocionalno hladnije, duša sve usamljenija i praznija i to se nudi slabima, onespoblijenim, posrnulim. Nudi li se pomoć? Tjera li ih se hladnokrvno, agresivno i nasilno? Nudi li im se samo zaborav i odbacivanje. Gdje stanuje ljudska blagost, merhamet ili milosrdje. Može li se bez savjesti gaziti preko ljudi do cilja. Ima li mjesta za osjetljive, tanko ute koji reagiraju na nepravdu. Ili nas depresija i bespomoćnost flrtve i promatra a gura u mnoge ovisnosti.

Na kraju, koliko mi psiholozi osim dijagnoze možemo i terapijski pomoći. Ako je uvijek ostao bez posla i okrenuo se kocki i klađenju kao slamki spasa za svoje preživljavanje.

Možemo se baviti njegovim negativnim mislima. Prevenirati suicid i baviti se njegovim negativnim emocijama. Možemo ispravljati njegova iracionalna vjerovanja i kognitivne distorzije. Možemo se baviti njegovim negativnim iskustvom i traumama iz prošlosti. Možemo ga asertivno jačati i razvijati svijest o sebi i svojim resursima, svojim potencijalima, usmjeravati da razmišlja o svojim sposobnostima, a ne nedostacima. Uključujemo i obitelj kockara da preuzimaju aktivnu ulogu u njegovu liječenje. Možemo mu ukazati na odgovornost, na slobodu izbora. Međutim, kada se i odrekne kocke, ostaju mu isti problemi, ista nesigurnost, ista dosada i praznina. To dovoljno ne pomaže. Tada nastojimo pomoći njemu i njegovoj obitelji, kako da ponovno vrati smisao u svoj život, kako da ponovno nađe svjetlo u sebi, snage i volje da živi korisno i smisleno. Međutim, faktori odgovorni za ljudsku patnju i njezinu prevenciju, nisu samo psihološki. Oni su i socijalni. U tom smislu treba uzeti u obzir i širi kontekst unutar kojeg pojedinci, porodice i zajednice žive. Zato su nam potrebni i dobri socijalni programi, i dobre preventivne aktivnosti na nivou vrtača, škola koje propagiraju zdrav stil života, antitoksikomanski i zdravstveni odgoj, kao i humanistički, umjesto darvinističkog pristupa uvijek.

Krenimo od samoanalize. Zaista napišimo pismo sebi. Koliko smo samokritični. Koliko primamo savjet onih koji nas vole i dobronamjerni su. Napišimo pismo svojoj obitelji. Napišimo pismo Bogu. Analiziramo svoje potrebe. Analizirajmo svoje misli, svoje emocije. Tko nas to tako čini sretnim ili nezadovoljnim. Možemo li se to kupiti novcem? Da li je naša duša toliko prazna, a inteligencija lišena svake kreativnosti. Koliko smo razboriti, koliko smo odgovorni. Koliko imamo strpljenja. Možemo li ijedna rana zacijeliti u trenu? Da li je sirova snaga u bujici ili sitne kapi dube kamen svojim upornim kapanjem? Koliko smo pozivanjem načinjenje dobra uporni i iskreni da ostavimo svijet malo boljim od onoga kakvog smo zatekli.

Na kraju, spomenuo bih autore Page i Scarola (2004) koji navode da se pojedinci razlikuju i po svom *loksu kontrole*, što je također vrlo bitan faktor koji određuje dostupnost pojedinca tretmanu i pozitivnim ishodima. Ukratko rečeno. Neke osobe funkcioniraju po sistemu: "Sve je sudbina, sve je predodrečeno. To su osobe sa tzv. *vanjskim lokusom kontrole*. Suprotno njima imamo osobe koje funkcioniraju po sistemu: "Uvijek je kova svoje sreće. Uvijekova volja je slobodna. Biramo ono što ćemo raditi, a radimo ono što smo izabrali. Uvijek je svjesno i odgovorno biti. Po ovom shvaćanju opisujemo osobe s unutarnjim lokusom kontrole. Ovako shvaćen problem motiva našeg ponašanja uključuje odgovornost svakog pojedinca za sve odluke, odabire i akcije u njegovu životu.

Page i Scarola zaključuju da osobe usmjerene prema unutarnjem lokusu kontrole bolje prihvaćaju tretman i promjene ponašanja, što rezultira povoljnijim ishodima.

Kao psiholog, u svom radu sa ovisnicima podržavam također i pozitivan utjecaj religije na mentalno zdravlje, potičem i uključujem duhovnost kao metodu oživljavanja i unapređivanja psihičkog zdravlja, kao i respektabilnu i učinkovitu metodu u terapijsko-rehabilitacionom procesu liječenja ovisnika.

## LITERATURA:

1. Marija Lebedina Manzoni: "Psihološke osnove poremećaja u ponašanju", Naklada Slap, Jastrebarsko, 2006.
2. "Duhovnost i mentalno zdravlje", Svjetlost, Sarajevo, 2002.
3. Zbornik radova: "Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest", Društvo studenata povijesti Ivan Lučić i Lucius, Zagreb, 2009.